

INTERPRETATION AND INTEGRITY.

ДОБРИН ТОДОРОВ

DOBRINTODOROV@ABV.BG

Abstract: Interpretation and Integrity. This text was read as a lecture in the frames of the scientific conference *Truth, good and beauty: philosophical readings* (In memoriam of prof. Isak Passy, prof. Dobrin Spassov, prof. Ciril Neshev) held on 21 and 22, December 2011. It discusses the theme of producing an adequate attitude towards philosophy, practiced here during the totalitarian period and the different approaches towards its evaluation. The author, who bases on his own experience from a lasting due the last years debate, makes few summarizing conclusions, leading the reader beyond it.

Key words: Interpretation, Integrity, Principles of evaluation, Totalitarian philosophizing, Bulgarian philosophical culture.

Тук ще представя накратко някои мои размисли върху наболял проблем, засягащ голяма част от професионалната философска общност, като тръгна именно от конкретен повод: честване делото на три ярки личности в българската философска култура, работили основно през тоталитарния период от нейното развитие. Ще стъпя върху опита си от участието в един протичащ през последните години дебат с мои опоненти, за да направя няколко обобщаващи извода, отиващи отвъд него. Имам предвид въпроса за изработване на адекватно отношение към философстването, практикувано у нас през тоталитарната епоха, и разминаванията в подходите към неговата оценка. Този въпрос стои особено остро пред онези философи от страната, които са започнали професионалната си кариера преди 10 ноември 1989 г., и я продължават след това. Според мен този проблем не може да бъде подминат току-така от тях, тъй като засяга както оценката на собственото им поведение тогава, така и тази за стореното от техните колеги от по-старите поколения, работили предимно по онова време. Иначе казано, мнозинството настоящи философи у нас стоят пред задачата да „разчистят сметките си” със своето и на общността минало. Заради проблемно-

тематичната ориентация на собствените си теоретични анализи да сторят това са принудени изследователите на най-новата история на българската философска култура, към които причислявам и себе си.

Успешното решение на формулирания проблем не е гарантирано, а трудностите произтичат от няколко обстоятелства. От една страна, при самото му поставяне отделната личност е принудена да заеме едновременно две позиции: на непредубеден изследовател, който може да погледне отстрани на разглежданата действителност, и на заинтересуван човек, пряко участвал в събитията, подлежащи на осмисляне, и/или съответно лично засегнат от техните последици. Тук удържането на първата перспектива и пренебрегването на втората не се оказва по силата на всеки. От друга страна, на изпитание се поставят освен способностите за безпристрастен теоретичен анализ, още и оценъчните възможности. В случая става дума освен за научен, още и за нравствен въпрос, доколкото се изисква не само добросъвестност в теоретичната работа, но и сила на характера, проявяваща се в готовност за самокритика. Смесването на тези две страни на проблема е източник на недоразумения и упреци в непочтеност от страна на тези, които не ги разграничават ясно. Тук ще демонстрирам тази мъчнотия чрез спора, за който споменах по-горе. Тъй като читателя не е длъжен да познава детайлите, ще го представя схематично.

Може би някои от читателите са прочели наскоро отпечатаните критични мнения на И. Кацарски, Д. Славова и Д. Цацов¹, в които те атакуват изразени в мои текстове позиции². По същество критиката на колегите има морален характер, доколкото основен обект на атака са *подбудите* и *последниците* от моите оценки за професионалната работа на българските философи през тоталитарната епоха. Една от основните им забележки се отнася до изводите в моя анализ. Според

¹ Вж. Кацарски, И. *Една история на философската публичност в България – постижения, съмнителни интерпретации и бели петна* //Философски алтернативи, 2008, бр. 6; Славова-Соколова, Д. *Кому е нужна такава „критика“?* //Философски алтернативи, 2009, бр. 1-2; Цацов, Д. *Предупреждение към младия читател на книгата на Добрин Тодоров „Философската публичност в тоталитарна и посттоталитарна България“* (Мнение от сърце) //Философски алтернативи, 2010, бр. 3.

² Става дума най-вече за дисертацията ми *Философската публичност в тоталитарна и посттоталитарна България*, издадена като монография (София, „Сиела”, 2009, 605 с.), както и за съпътстващите я публикации.

споменатите колеги те са неправомерни, изкривяват действителната картина на философския живот и показват загуба на чувствителност към нюансите в работата на отделните лица през тоталитарната епоха. Друг важен недостатък те виждат в пренебрегването на съществуващите възможности за плодотворна работа в рамките на тогавашната социалнополитическа система, доколкото според тях е имало свободомислие в отделни сфери на философията, стоящи извън обсега на идеологическата опека. С оглед на тези упреци те ме обвиняват в предубеденост и дори съзнателна тенденциозност при очертаване ситуацията на философстването у нас по онова време. Смятат, че е необходимо да дадат отпор на некоректното представяне, едностранчивостта и злонамереността, проявени от моя страна. Според тях последната не е проява само на некомпетентност и непознаване на важни факти от живота на философската общност от онова време, но и на стремеж за нагаждане към настоящата политическа конюнктура, целящ постигане на успех в академичната кариера. Те са убедени, че крайният резултат от злонамерените ми действия е negliжиране на стореното от философите от страната, работили през тоталитарния период, до степен на пълно отрицание на делото им, а следователно и несправедливо пренебрегване на техния принос за развитието на националната философска култура. Моят подход следва да бъде заклеймен, доколкото стъпва върху кощунствено отношение и води до гавра с делото на достойни за уважение колеги, работили професионално въпреки мъчните социални условия. Споменатите мои критици в крайна сметка смятат, че ме изобличават в недоброръководност, т.е. в научна и личностна аморалност.

Тук ще кажа, че разбирам стремежа на моите опоненти да посочат постиженията на българските философи, като отдадат дължимото признание на тези, които най-много са допринесли за развитието на професионалното философстване у нас. Отнасям се със симпатия към търсенето и съхраняването на ценното в наследството от модерната история на българската философска култура, вкл. от тоталитарната епоха, и дори се опитвам да вложа своя принос в това начинание. Но между нас съществуват принципни разминавания в няколко пункта. Първо, не приемам за адекватно *сантиментално-умилителното* отношение към всичко, което са вършили философите от страната, само защото

са ми сънародници. Следователно не споделям убеждението, че по определение трябва да идеализираме стореното от самите нас през тоталитарната епоха, тъй като сме били преки участници в събитията. Такова отношение е израз на самодоволство и безкритичност, а те са пагубни в научната работа. В този ред на мисли намирам за неубедителен и аргумента на *самобитността*, според който следва да ценим всичко създадено у нас, тъй като то ни прави неповторими. Второ, отказвам да търся благовидни основания за оправдание на недобре свършената работа по онова време, като омаловажавам *личната отговорност* за професионалните компромиси или проявената некомпетентност. Това означава, че твърдения от вида „такова беше времето” нямат аргументативна стойност. Трето, смятам за погрешно омаловажаването на *репресивната функция* на доминиращата идейна парадигма върху работата на българските философи при комунистическия режим и прекомерното наблягане върху прецедентите на относително свободомислие, свързани с дейността на отделни представители на философската колегия. Убеден съм в нуждата от противопоставяне на опитите за пренебрегване на огромните поражения, които нанесе държавната идеология – и в частност официалната философия, върху мисленето на поколения българи. Проявата на снизходителност в това отношение намирам за вредна, поради омаловажаването на ефекта от замъгляване на основния недъг на тогавашния начин на философстване – силно ограничената свобода на мислене и заробването му от една държавна идеология. Четвърто, смятам за некоректно използването имената на неколцина уважавани личности от философската общност като параван, зад който да се скрият стотици затънали в посредствеността на господстващата идейна парадигма, допринесли за формирането на превратни представи за смисъла на философстването у милиони сънародници. Пето, не приемам аргумента за недостатъчния отстъп във времето като условие за трезва и правдива оценка на наследството от тоталитарната епоха. Смятам, че критериите за оценка в науката не са подвластни на времето и няма значение кога ще бъдат прилагани.

С тези бележки ще приключа коментара си по конкретния спор с моите опоненти. Бих искал да кажа няколко думи за водещите насоки на търсенията ми и основанията за моя избор, като по такъв начин предлага на вниманието на

читателя един възможен подход за решаване на поставения по-горе проблем. Основните ми работи върху най-новата история на българската философска култура имат за цел да осветлят *рамковите условия* за работа на нейните създатели. В тях се очертава характерната социално-културна среда, в която пребивават в продължение на десетилетия като изследователи и хора стотици български философи. Ако не бъде скицирана координатната система на философската публичност, включваща образователни и изследователски институции, съсловни организации, специализиран печат, характерни форуми за изява и пр., изследователите ще се загубят в морето от факти за конкретни събития и личности, т.е. ще бъдат правени без стабилни ориентири, което ги обрича на описателство и липса на дълбочина. В изследванията си последователно прилагам процедурата на *типологизиране*, за да открия най-важните особености на вида философстване, осъществяван в рамките на тоталитарната и посттоталитарната обществено-политически системи. Иначе казано, задачата ми е да наблегна върху ключовите характеристики, а не върху детайлите, нюансите и отклоненията в начина на правене на философия от отделни личности или групи в професионалната общност. И не защото те не следва да се отчитат, а поради нуждата засега да се постави акцент преди всичко върху спецификата на претопената в държавната идеология марксистко-ленинска философия, която няма аналог сред способите за философстване, познати в цивилизования свят. Обратният подход би довел до замъгляване на правилото за сметка на изключенията, както и до загуба уникалността на този начин за правене на философия. Третият методологичен стълб в работите ми е свързан с прилагане на *историческия* подход към изучаваната реалност. Използването му намирам за абсолютно задължително, тъй като философстването през тоталитарната епоха у нас претърпява редица трансформации, които, макар и да не засягат базовите му черти, все пак променят значително неговият облик през отделните етапи от собственото му развитие. Оставането само при неговите трайни характеристики би довело до прекалено схематизиране на очертаната картина и неоснователно би я лишило от присъщата ѝ динамика.

Последователното използване на изброените методологични инструменти стъпва върху убеждението ми за необходимостта да бъде надскочен провинциалният поглед към историята на модерната философска култура в България и тя да бъде мерена с аршина на най-добрите световни образци. За целта е нужно да бъде избрана подходяща оптика в изследователския процес, което означава увеличаване мащаба и разширяване хоризонта на обичайно прилагания досега начин за анализиране на философстването у нас. Като се стремя да следвам този подход, смятам, че критиката на редица феномени от родната философска действителност не е форма на отрицание и апел за забрава. Воден от желанието да съдействам за повишаване качеството на философстване в страната, си позволявам да посоча редица негови слабости. С това съвсем не зачерквам усилията на малцината колеги, давали съизмерим продукт с този на философите в „свободния свят”. Напротив, стремя се да отдам дължимото към постиженията на неколцината български мислители, откроявали се сред масата посредствени и послушни „философски работници” от тоталитарния период. Но само когато става дума за реални заслуги пред философията у нас и зад граница, както и за лично отстояване на изстрадани прозрения и убеждения.

Накрая ще отбележа, че намирането на верния тон в изследванията на българската философска култура е постоянна задача. Никой не е застрахован от увлечения и отклонения от нормите на теоретичен анализ, целящ коректно интерпретиране на фактите и очертаване правдива картина на случилото се. В това отношение постоянен и надежден ориентир представляват общите научни стандарти и правилата за етично поведение, чието съблюдаване гарантира верен поглед към най-новата история на българската философска култура. Наясно съм, че да се удържи добросъвестният подход от изследователя е трудно, особено когато неговата лична съдба е тясно свързана с осмисляната действителност. Надмогването на емоциите, пристрастията и желанията за самохаресване тук предполага специални усилия, намерили своята основа в човешката почтеност и съвест на учения. Недопускането на смесване на теоретичното оценяване с личното преживяване обаче е задължителна предпоставка за постигане на

солидни резултати. Иска ми се да вярвам, че както аз, така и колегите ми, сме способни да се придържаме в работата си към този идеал.